

BUGU

Dil ve Eğitim Dergisi

BUGU
Journal of Language and Education
3/1, 62-78

TÜRKİYE

www.bugudergisi.com

E-ISSN: 2717-8137

Araştırma Makalesi

Makale Geliş Tarihi: 06.01.2022

Makale Kabul Tarihi: 15.02.2022

Gültekin, H. (2022). Türkçe ders kitaplarında yer alan bilgilendirici metinlerin anlatım biçimlerinin ve metinlerde yer alan bilgi türlerinin incelenmesi. *BUGU Dil ve Eğitim Dergisi*, 3(1), 62-78. <http://dx.doi.org/10.46321/bugu.77>

TÜRKÇE DERS KİTAPLARINDA YER ALAN BİLGİLENDİRİCİ METİNLERİN ANLATIM BİÇİMLERİNİN VE METİNLERDE YER ALAN BİLGİ TÜRLERİNİN İNCELENMESİ

Harun GÜLTEKİN (Doktora Öğrencisi)

Bursa Uludağ Üniversitesi harungultekin38@gmail.com ORCID

Öz

Türkçe dersinde kullanılan temel materyal ders kitaplarıdır. Ders kitaplarında yer alan metinler üzerinden yürütülen dersler ile öğrencilerin temel dil becerilerinin ve düşünme becerilerinin gelişimi amaçlanmaktadır. Ders kitaplarında MEB tarafından belirlenen öğretim programından yola çıkılarak hazırlanmış temalar ve bu temalara uygun metinler ile metin temelli çalışmalar yapılmaktadır. Metinlerin şekil özellikleri ve anlatım biçimlerinin özenle hazırlanmış olması ve eğitsel amaçlara ulaşmayı sağlayıcı nitelikte olması gerekmektedir. Bu çalışmada 2020 - 2021 eğitim öğretim yılında kullanılan Türkçe ders kitaplarında yer alan bilgilendirici metinlerin anlatım biçimleri incelenmiş ve bu metinlerde OECD 2030 Eğitimin Geleceği Pusulası'nda (2018) yer alan bilgi türleri tasnifine göre hangi bilgi türlerinin kullanıldığı tespit edilmeye çalışılmıştır. Araştırma nitel araştırma yöntemi ile desenlenmiş bir durum çalışmasıdır. Araştırmanın verileri doküman incelemesi yoluyla toplanmıştır. Verilerin çözümlemesi betimsel çözümleme yöntemi ile yapılmıştır. Elde edilen bulgulara göre bilgilendirici metinlerde en çok açıklayıcı anlatım biçimi kullanılmış olup bilgi türlerinden en çok disiplinler bilgiye yer verildiği tespit edilmiştir. Ders kitaplarının hazırlanmasında anlatım biçimlerinden denk oranlarda yararlanılması ve farklı bilgi türlerinin de kullanılması önerilmektedir.

Anahtar Sözcükler: Anlatım biçimleri, bilgi türleri, bilgi, Türkçe ders kitapları.

EXAMINATION OF THE EXPRESSION FORMS OF INFORMATIVE TEXTS IN TURKISH TEXTBOOKS AND THE TYPES OF INFORMATION IN THE TEXTS

Abstract

The basic materials used in Turkish lessons are textbooks. It is aimed to develop the basic language skills and thinking skills of the students with the lessons conducted through the texts in the textbooks. In the textbooks, text-based studies are carried out with the themes prepared based on the curriculum determined by the Ministry of National Education and the texts suitable for these themes. The morphological features and expression forms of the texts must be carefully prepared and must be of a quality that will enable them to reach educational goals. In this study, the narrative forms of the informative texts in the Turkish

textbooks used in the 2020-2021 academic year were examined and it was tried to determine which types of information were used in these texts according to the classification of information types in the OECD 2030 Future of Education Compass (2018). The research is a case study designed with the qualitative research method. The data of the research was collected through document analysis. The analysis of the data was made with the descriptive analysis method. According to the findings, it was determined that the most explanatory style of expression was used in informative texts, and it was determined that the most disciplinary information was included among the types of information. It is recommended to use expressions in equal proportions and to use different types of information in the preparation of textbooks.

Keywords: Forms of expression, types of knowledge, knowledge, Turkish textbooks.

Ø. Giriş:

Yenilenen öğretim programları ile öğrenci merkezli eğitim anlayışı benimsenmiş ve öğrencinin öğretim süreçlerine aktif katılımının önemi üzerinde durulmuştur. Eğitim öğretim ortamları teknolojiye yaşanan gelişmelere paralel olarak değişik donanımlar ile zenginleştirilmiştir. Teknolojinin kullanımı ile birçok eğitim materyali kullanıma girmiştir. Bu bakımdan bütün derslerde olduğu gibi Türkçe dersinde de birtakım değişiklikler yapılmıştır. Teknolojik gelişmeler ile ekran okuma gibi yeni okuma türleri, dijital ortamda yazışma yapılması gibi yeni uygulamalar da öğrencilerin öğrenim hayatında yerlerini almıştır. Günüc'e (2017) göre dijital yerliler (teknolojinin geliştiği ve dijitalleşmenin yaygınlaştığı dönemde doğdukları için verilen isim), sanal ya da dijital ortamdaki enformasyon ve materyale hemen ulaşmayı amaçlayan, resim, ses, video gibi ortam türünü metinlere tercih eden bireylerdir. Bu bireyler bilgiyi öğrenmek ya da edinmekten çok onu yapmayı seçen ve deneme - yanılma yoluyla öğrenmenin doğruluğuna inanan, aynı anda pek çok işi (multitasking) yapmaya çalışanlar topluluğudur.

Teknolojide yaşanan gelişim ve değişimler ile dijitalleşmeye rağmen Türkçe derslerinde basılı ders kitapları eskiden olduğu gibi yoğun bir şekilde kullanılmaya devam etmektedir. Ders kitapları MEB tarafından öğretim programlarında belirtilen kriterlere göre hazırlanmaktadır. Türkçe ders kitaplarında sekiz tema ve bu temalara uygun şekilde her bir temanın altında dört metin yer almaktadır. Her temada bir de serbest okuma metni bulunmakta ve böylelikle toplamda kırk metin bir ders kitabında bulunmaktadır (MEB, 2018).

Türkçe dersinde öğrencilerin temel dil becerilerinin ve düşünme becerilerinin geliştirilmesi amaçlanmaktadır. Bu amaç doğrultusunda hazırlanan öğretim programında yer alan kazanımları gerçekleştirmek üzere eğitim öğretim süreci planlanmaktadır. İhtiyaçlara uygun olarak hazırlanan kazanımları gerçekleştirmek için ders materyalleri, öğretim yöntem ve teknikleri ile öğretim süreci sonundaki çıktıları tespit edebilmek ve değerlendirmek için ölçme – değerlendirme uygulamaları özenle seçilip hazırlanmalıdır. İçerik boyutunda öğrencilerin dil becerilerinin ve düşünme becerilerinin geliştirilmesi için ders kitapları başta olmak üzere tüm öğretim materyallerinin kaliteli ve işlevsel olması gerekmektedir. Bu nedenle Türkçe ders kitaplarında yer alan metinlerin ve metinlerden hareketle hazırlanan etkinliklerin üzerinde dikkatle durulmalıdır. Dil becerileri ve üst düzey düşünme becerilerinin kazandırılması için metin temelli öğretimin yapıldığı Türkçe derslerinde öğrencilerin karşılaştıkları metinlerin üslubu çok önemlidir. Öğrencilerin anlama ve anlatma becerilerinin gelişimi için kaliteli içerikler ile karşılaşmasının sağlanması amaçlanmalıdır. Okuma ve dinleme becerilerini

kullanarak metinleri anlayan öğrencinin; konuşma ve yazma becerilerini kullanarak nitelikli bir metin üretmesi ancak nitelikli örneklerden yararlanması ile mümkün olacaktır.

Türkçe ders kitaplarının oluşturulması sürecinde Türkçe Dersi Öğretim Programı'nda (2018) belirtilen usul ve esaslara uygun hareket edilmesi yayınevlerinden beklenmektedir. Mevcut durumda, her bir temada en az bir metnin şiir ve bir metnin de dinleme metni olarak yer alması gerekmektedir. Bunun dışında kalan metinler öyküleyici ya da bilgilendirici metinler olarak yer almaktadır. Dil becerilerinin gelişimi sürecinde edebiyatımızda yer alan önemli eserler veya bilgi verme amacı taşıyan eserlerden yararlanılmaktadır. Bu durumda bütün metinlerin bir anlam aktarma amacı taşıdığı anlatım yaptığı söylenebilir. Anlam aktarımları da farklı biçimlerde yapılmaktadır. Edebî türlerin, insanın duygu ve düşüncelerini farklı anlatım biçimleri ile anlatma ihtiyacından doğduğu söylenebilir. Tarihsel süreç içinde insan yaşamında meydana gelen gelişme ve değişimler yeni anlayış biçimleri ve ihtiyaçları doğurduğu gibi bunları anlatma, dillendirme biçimleri de yazıya yansımada yeni anlatım biçimlerinin ortaya çıkmasını sağlamıştır (Karatay, 2007).

Anlatım biçimlerinin seçiminde metin türlerinin önemli bir etkisinin olduğu söylenebilir. Alanyazınında farklı sınıflamalar yapılarak metin türleri açıklanmaktadır. Cemiloğlu'na (1998 akt. Karatay, 2014) göre bunlar:

1. Bir fikri anlatan metinler, bilgi verici metinler,
2. Bir olayı anlatan metinler, hikâye edici metinler,
3. Bir duyguyu anlatan şiir metinleridir.

Metin türlerine göre anlatım biçimlerinin seçimi gerçekleşmektedir. Karadağ'a (2003) göre metnin yazarının amacı anlatı tarzının seçiminde önemli rol oynamaktadır. Karadağ (2003) anlatım biçimleri veya anlatım şekilleri ifadesinin yerine kastedilen şeyin üslup olduğuna dikkat çekerek "anlatım tarzı" ifadesini kullanmıştır. Tansel (1987), Kantemir (1995) ve Karadağ'a (2003) göre yazarın amacına göre metinlerde anlatım hikâye edici, betimleyici, açıklayıcı ve tartışmacı anlatım olarak dörde ayrılmaktadır. Yerli alanyazında "hikâye edici, betimleyici, açıklayıcı ve tartışmacı" anlatım biçimleri şeklinde bir tasnif söz konusuken yabancı alanyazında tam anlamıyla terimleştirmeler ve sınıflamalar örtüşmemektedir. Bununla birlikte yaygın bir şekilde "öyküleyici, açıklayıcı, betimleyici, tartışmacı" metin türleri olarak yapılan bir sınıflamadan söz edilebilir. Metin türlerinin altında ise metin tipleri olduğu ifade edilir. Bir metin türüne dayalı olarak birden fazla metin tipi (anlatı türüne yönelik öykü, masal, efsane vb. metin tipleri gibi) oluşturulabilir (Hamzadayı, 2019).

Anlatım biçimlerine ait özellikler genel olarak aşağıdaki gibi ifade edilebileceği gibi alanyazında farklı tanımlarına da rastlanabilir. Alanyazın taramasında yaygınlıkla aşağıdaki özelliklerin ilgili anlatım biçimini tarif etmede kullanıldığını gözlemlemek mümkündür.

Hikâye edici anlatımda temel olarak olayların anlatımı ve hikâyenin temel unsurlarının içerikte bulunması önemlidir. Anlatımda hikâyenin temel unsurları olay örgüsü içinde neden-sonuç ilişkilerine dikkat edilerek verilmelidir (Bayramıçlılar, Tosun ve Ak, 1990, s. 25, akt. Yenen Avcı, 2019). Öyküleme adı da verilen hikâye edici anlatım, yaşamı eylem içinde görme ve göstermedir. Aralarında etki - tepki, neden - sonuç yönlerinden sıkı bir ilişki bulunan ve anlamsal bir bütünlük taşıyan oluşlar ve kılışlar dizisidir (Özdemir ve Binyazar, 2006, s. 101 - 119 akt. Göçer, 2019). Öyküleyici anlatımda yazarın işlevi ya da amacı, gerçek ya da imgesel

bir olayın okur tarafından düşünülmesini ve okurun öykü üzerinde yoğunlaşmasını sağlamaktır. Bu imgesel dünyayı oluşturmada, anlatıbilimine ait her türlü olanaktan yararlanılır. Anlatıyı süslemeler, vurgulama amacıyla yinelemeler, eğretilme, söyleşi katma, yerel deyiş kullanımı, yerlerin ya da kişilerin betimlenmesi, karşıtlıklar oluşturma, hız, ayrıntıların özgülleştirilmesi, imgelerin kullanımı gibi değişik durumlar, bu imgesel dünyanın daha kalıcı olması için yapılabilecek etkinliklerden bazılarıdır (Akbayır, 2011, s. 66).

Betimleyici anlatımda varlıkların veya olguların özellikleri ayrıntıları ile verilmelidir. Betimleme varlıkların niteliklerini sözcüklerle resim çizme ve okuyucunun gözleri önünde görüyormuşçasına canlandırma işidir (Kantemir, 1981, s. 224, Yenen Avcı, 2019). Özdemir (2002) betimlemede izlenimlerin okuyucuya aktarıldığı izlenimsel betimleme ve varlıkların özelliklerinin okuyucuya anlatıldığı açıklayıcı betimleme gibi iki türe ayrıldığını ifade etmektedir. Alanyazında yapılan tanım ve tariflerin pek çoğunda sözlerle resmetme gibi bir uygulamanın betimleyici anlatımı tarif ederken yapıldığı görülmektedir. Arıcı ve Ungan'a (2017) göre bu anlatım biçiminde yazarın kalemi fırçaya, sözcükleri renge, metni ise resme dönüşmektedir. Usta anlatıcılar elinden çıkmış betimsel bir metin, sinema ve tiyatro yöneticilerine dekoratif fikirler esinletmekte, okuyucunun olayların gözünde canlandırması çok çabuk şekilde sağlanmaktadır. Beyreli, Çetindağ ve Celepoğlu (2017) betimleyici yazı türlerinin bir yapboza (puzzle) benzetilebileceğini yapbozun her parçasının büyük resmin ortaya çıkmasına yardımcı olduğu gibi betimlemede de kullanılan her bir sıfat ve sözün de resmin ortaya çıkmasına yardımcı olduğunu ifade etmiştir.

Bilgi verme amacı güden açıklayıcı anlatım tarzında bir konu veya durumun anlaşılması için gerekli görülenler aktarılır. Açıklama, herhangi bir konuda bilgi vermek ya da bir şey öğretilmek istendiğinde kullanılan bir anlatım tarzıdır. Bu anlatım tarzında amaç, anlatılacak konu hakkında bilgi vermek ve o konuda okuyucuyu aydınlatmaktır (Karadağ, 2003). Günlük yaşamda yazma ihtiyacı duyan insan, çoğunlukla açıklayıcı metinler oluşturmak zorunda kalır. Dilekçe, telgraf, davetiye, duyuru gibi metinler ağırlıklı olarak açıklama ile oluşturulur (Akbayır, 2011, s. 39). Ders kitapları, bilgilendirici broşürler, infografikler gibi yazılı materyallerin pek çoğunda ağır basan anlatım biçiminin açıklayıcı anlatım olduğu tespit edilebilir. Metin türleri bakımından ele alındığı zaman Hamzadayı'ya (2019) göre makale, deneme, fıkra, eleştiri gibi bilgilendirici metinlerde yaygın olarak kullanılan açıklayıcı anlatımda yazar, okurun tartışılan konuya ilişkin bir ön bilgisinin olduğunu varsaymaz. Bundan dolayı yazar metni ayrıntılı ve iyi yapılandırmalıdır. Bu süreçte yazar anlatmak istediklerini açıkça gösteren sözcükleri kullanmaya özen göstermelidir. Amaç doğrudan bilgi vermek olduğundan yazar sanathı söyleyişlere yer vermemeli, açık, anlaşılır bir dil kullanmalıdır.

Tartışmacı ve ikna edici metinler, herhangi bir konu ile ilgili farklı görüşler ileri sürmek, onunla ilgili var olan kanıları sarsmak, değiştirmek, eleştirel bir bakış açısı ile okuru bir konuda ikna etmek amacıyla oluşturulmuş metinlerdir (Karatay, 2014). Hamzadayı (2019) tartışmacı anlatımın belirli bir konuyu deneysel ve kuramsal kanıtların toplanması ve değerlendirilmesi yoluyla ve belirli bir konuyu mantıksal gerekçelerle savunarak, ayrıntılı biçimde ortaya koyan anlatım biçimi olarak tanımlamaktadır. Tartışmacı metinler görüş ifade etmeleri ve zıtlıklar içermesi dolayısıyla kolaylıkla ayırt edilebilecek bir yapıdadır. Tirkkonen-Conditt'e (1986, s. 95, akt. Hamzadayı, 2019) göre tartışmacı anlatıma dayalı metinleri bir tez içerdiği ve bir sorun - çözüm yapısını ortaya koydukları için diğer anlatım biçimlerine dayalı metinlerden ayırt etmek daha kolaydır. Akbayır (2011) tartışmacı anlatım tanımını yaparken "tartışma" sözcüğünü ele alarak tart- eyleminden yola çıkarak işteşlik eki ile karşılıklılığı ifade ettiğini antitez ve tezin bu

işteşliği anlattığını ifade etmiştir. Tartışmacı anlatımın en belirgin özelliklerinden biri bu karşıt görüş ve düşünceler bağlamında yazarın kendi görüş ve düşüncesini kabul ettirebilmek için ikna etme yollarına başvurması olduğu ifade edilebilir.

Metinlerin meydana getirilmesinde yazarın veya konuşanın amacına göre anlatım biçimi geliştirmesi gerekmektedir. Bilgilendirici metin türleri, öyküleyici metin türleri ve şiir metin türünde farklı anlatım biçimleri farklı sıklıklarla kullanılmakla birlikte bir metin türünde birkaç anlatım biçimi bir arada da kullanılabilir. Örneğin, öyküleyici anlatım biçiminin ağırlıklı olarak yer aldığı bir öykü veya romanda bazı bölümlerde açıklayıcı anlatım türüne yer verilebilir. Günay'a (2001) göre metinlerin sınıflandırılmasında üç temel ölçüt kullanılabilir. Bunlar metnin tonu, tipi ve türüdür fakat bu özelliklerin tamamı metinde çok belirgin bir şekilde bulunmayabilir. Aynı metin içinde tür, tip ya da ton bir ya da birden fazla görülebilir.

Ders kitaplarında yer alan metinlerin anlatım türlerinin çeşitli olması öğrenci açısından içerik zenginliği sağlamaktadır. Bununla birlikte metinlerde yer alan anlatım biçimlerinin neler olduğunun tespit edilmesi ve öğretmenler tarafından bilinmesi de derslerden elde edilecek verimin artırılması için doğru öğretim stratejilerinin seçilmesini ve kullanılmasını sağlayabilir. Öğrencilerin yazılı ve sözlü anlatım çalışmalarında da kitaplardaki örnek metinlerden yola çıkarak amaçlarına göre doğru, etkili ve çeşitli anlatım biçimlerini kullanmalarına imkân sağlanabilir. Okur'a (2020) göre ders kitaplarındaki metinlerin; bilgi aktarma, denetleme, iletişim kurma, davranış geliştirme, estetik yaşam oluşturma, bir düşünceyi savunma/karşı çıkma gibi amaçları hedeflemeli ve ihtiyaca cevap vermelidir.

Türkçe derslerinde dil becerilerinin gelişiminin sağlanması amacıyla birlikte son yıllardaki paradigma değişimi ile okulların hayata hazırlıktan çok hayatın kendisi olması kabul edilerek üst düzey düşünme becerilerinin geliştirilmesi, problem çözme becerilerinin geliştirilmesi, millî ve evrensel değerlerin edinilmesi ve korunması da önem kazanmıştır. Bu nedenle Türkçe Dersi Öğretim Programı'nda (2018) temel yetkinlikler belirlenmiştir. Bu temel yetkinlikler; ana dilde iletişim, yabancı dilde iletişim, matematiksel yetkinlik ve bilim/teknolojide temel yetkinlik, dijital yetkinlik, öğrenmeyi öğrenme, sosyal ve vatandaşlık ile ilgili yetkinlikler, inisiyatif alma ve girişimcilik, kültürel farkındalık ve ifadedir.

Türkiye Yeterlikler Çerçevesi'nden yola çıkılarak tüm öğretim programlarında öğrencilerin kazanmaları hedeflenen yeterliklere yer verilmiştir. Bu tarz bir yenilik eğitim ile iş dünyasının yakınlaşması ve toplumların insan kaynaklarına verdikleri önemin bir sonucu olarak düşünülebilir. Türkiye'de bu tarz yeni anlayış ve amaçların belirlenmesinin küresel ölçekte eğitim ve ekonomi birlikteliğini ön plana çıkaran organizasyonların çalışmalarının etkisi ile olduğu düşünülebilir. İktisadi İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı (OECD) adlı organizasyon dünya genelinde Uluslararası Öğrenci Değerlendirme Programı (PISA) adı verilen sınavlar ile öğrencilerin okuma becerileri, matematik becerileri ve fen becerilerini ölçmektedir. Küresel ölçekte ülkelerin eğitim sistemlerini düzenlemelerinde önemli etkisi olan bu organizasyon eğitimde ülkeler arası rekabetin de gerçekleşmesine zemin hazırlamaktadır. Ayrıca ekonomik amaçlarla bir araya gelmiş olan bu oluşumun geleceğin iş dünyası için ihtiyaç duyduğu birey tipini ve bu bireyin sahip olması gereken niteliklere yönelik veriler sağladığı da düşünülebilir.

OECD 2030 Eğitimin Geleceği Pusulası'nda (2018) bilgi, beceri, değerler başlıklarına yer verilerek gelecekte öğrencilerin sahip olmaları beklenen bilgi, beceri ve değerlerin neler olması gerektiğine ilişkin birtakım açıklamalarda bulunulmuştur. Bilgi OECD Öğrenme Pusulası için anahtar bileşendir ve dünya için geçerli gerçekler, konseptler, fikirler ve teorileri içermektedir.

Bilgiler genellikle teorik konseptleri ve fikirleri aynı zamanda temel görevleri yerine getirmeye dayalı deneyimsel uygulamaları da içermektedir. Bilginin daha başka boyutları da vardır. Bunlardan biri OECD Eğitimin Geleceği ve Beceriler 2030 projesi kapsamında test edilmiştir (OECD, 2018).

OECD Eğitimin Geleceği ve Beceriler 2030 projesinin bir ürünü olan OECD Öğrenme Temeli dört farklı türde bilgi olduğunu ifade etmektedir: disiplinler, disiplinlerarası, epistemik ve prosedürel. Disipliner bilgi, konuya özel konsepti ve detaylı içeriği içermektedir. Matematik ve dil gibi. Disiplinlerarası bilgi, bir konsept ya da içeriğin diğer disiplinler ve konseptler ile ilişkiyi içermektedir. Epistemik bilgi, disiplinlerdeki uzman ve uygulayıcıların nasıl çalıştığı ve düşündüğünü anlamaktır. Bu bilgi, öğrencilerin öğrenmek için amaç edinmesine disiplinler bilgilerinin geliştirmek için uygulamaları anlamalarına yardımcı olmaktadır. Prosedürel bilgi, bir şeyin nasıl yapıldığını anlama, amaca ulaşmak için çeşitli adım ve eylemlerin neler olduğunu anlamayı içermektedir. Bazı prosedürel bilgiler konu temelli iken bazıları konular arası transfer edilebilir bilgilerdir (OECD, 2018).

Alan yazını incelendiğinde ders kitapları ile ilgili çok sayıda tez, makale ve bildiri çalışması yapıldığı tespit edilmektedir. Bununla birlikte ders kitaplarında yer alan metinlerin anlatım biçimleri ile ilgili çalışmaların sınırlı olduğu gözlenmektedir. Bu çalışmada Türkçe ders kitaplarında yer alan bilgilendirici metinlerde hangi anlatım biçimlerinin bulunduğu ve ne oranda yer verildiği ile “OECD 2030 Eğitimin Geleceği Pusulası”nda yer alan bilgi türlerinden hangisi veya hangilerinin kullanıldığı ve ne oranda kullanıldığına incelenmesi amaçlanmıştır.

Araştırmanın problem durumundan yola çıkılarak aşağıda yer alan sorulara cevap aranmıştır:

- 1) Türkçe ders kitaplarında yer alan metinler içerisinde bilgilendirici metin türlerinin oranı nasıldır?
- 2) Türkçe ders kitaplarında yer alan bilgilendirici metinlerde hangi anlatım biçimi veya anlatım biçimleri kullanılmıştır?
- 3) Türkçe ders kitaplarında yer alan bilgilendirici metinlerde OECD 2030 Eğitimin Geleceği Pusulası’nda (2018) yer alan bilgi türlerinden hangisi ya da hangileri kullanılmıştır?

1. Yöntem:

Bu çalışma nitel araştırma yöntemi ile desenlenmiş bir durum çalışmasıdır. Durum çalışması, güncel bir olguyu kendi gerçek yaşam çerçevesi (içeriği) içinde çalışan, olgu ve içinde bulunduğu içerik arasındaki sınırların kesin hatlarıyla belirgin olmadığı ve birden fazla kanıt veya veri kaynağının mevcut olduğu durumlarda kullanılan görgül bir araştırma yöntemidir (Yin, 1984, s. 23 akt. Yıldırım ve Şimşek, 2018, s. 289). Merriam’a (2013) göre ise durum çalışması, sınırlı bir sistemin derinlemesine betimlenmesi ve incelenmesi olarak tanımlanmaktadır.

1.1. Çalışma Dokümanları:

Bu çalışmada 2020 - 2021 Eğitim Öğretim Yılı’nda ortaokullarda okutulan Türkçe ders kitaplarında yer alan bilgilendirici metinlerde kullanılan anlatım biçimleri ve OECD 2030 Eğitimin Geleceği Pusulası’nda (2018) yer alan bilgi türlerinden hangisi ya da hangilerinin kullanıldığı incelenmiştir. Araştırmanın verileri doküman incelemesi yöntemi ile toplanmıştır. Millî Eğitim Bakanlığı Eğitim Bilişim Ağı (EBA) üzerinden elde edilen ders kitapları ve

kitaplara ait dinleme metinleri araştırmanın veri kaynağını oluşturmaktadır. Çalışmada incelenen kitaplar araştırmacının görev yapmakta olduğu Kocaeli ilindeki ortaokullarda okutulmakta olan ders kitaplarından seçilerek kolay ulaşılabilir örnekleme yöntemine uygun bir tercihte bulunulmuştur.

Araştırmada veri toplama aracı olarak kullanılan ders kitapları Tablo 1’de sunulmuştur:

Tablo 1: İncelenen Kitaplara İlişkin Bilgiler

Kitabın Adı	Yazar(lar)ın Adı/Soyadı	Yayınevi	Yayın Yılı
<i>Türkçe Kitabı</i> 5. Sınıf Ders	Şule ÇAPRAZ BARAN, Elif DİREN	Anıttepe Yayıncılık	2020
<i>Türkçe Kitabı</i> 6. Sınıf Ders	Tuncay DEMİREL	Ekoyay Yayıncılık	2019
<i>Türkçe Kitabı</i> 7. Sınıf Ders	Hilal ERKAL, Mehmet ERKAL	Özgün Matbaacılık	Belirtilmemiş
<i>Türkçe Kitabı</i> 8. Sınıf Ders	Hilal ESELİOĞLU, Sıdıka SET, Ayşe YÜCEL	MEB Yayınları	Belirtilmemiş

1.2. Geçerlik ve Güvenirlik:

Araştırmada her bir sınıf seviyesindeki Türkçe ders kitabında yer alan temalar tek tek incelenmiş temalardaki bilgilendirici metinler tespit edilmiştir. Bilgilendirici metinlerde ağırlıklı olarak kullanılan anlatım biçimlerinin tespiti ve bilgi türünün tespiti işlemleri gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın güvenilirliğini sağlamak için Türkçe eğitimi alanında lisansüstü eğitim almış alan uzmanı bir araştırmacının da kodlama işlemi yapması sağlanmıştır. Diğer kodlayıcı Türkçe eğitimi ana bilim dalı yüksek lisans mezunu ve MEB’de sekiz yıl öğretmenlik yapmaktadır. Kodlayıcılar arasında uyumun tespiti için Miles ve Huberman (1994) güvenilirlik formülü ($\text{Güvenirlik} = \frac{\text{Görüş Birliği}}{\text{Görüş Birliği} + \text{Görüş Ayrılığı}}$) kullanılmış ve kodlayıcılar arasındaki uyum oranı %89.9 olarak tespit edilmiştir. Güvenirliğin sağlanması için en az %70 uyum aranmaktadır. Buna göre elde edilen uyumun yeterli olduğu söylenebilir.

1.3. Verilerin Çözümlemesi:

Verilerin çözümlemesinde betimsel çözümleme kullanılmıştır. Betimsel çözümleme yönteminin kullanılmasının sebebi kodların ilişkilendirileceği temaların (anlatım biçimleri, bilgi türleri) araştırma öncesinde hazır olmasıdır. “Betimsel analize göre, elde edilen veriler, daha önceden belirlenen temalara göre özetlenir ve yorumlanır. Elde edilen veriler, önce sistematik ve açık bir biçimde betimlenir. Daha sonra yapılan bu betimlemeler açıklanır ve yorumlanır, neden-sonuç ilişkileri irdelenir ve birtakım sonuçlara ulaşılır” (Yıldırım ve Şimşek, 2018, s. 239 - 240).

2. Bulgular:

Araştırmanın alt problemlerine ilişkin bulgular ilgili alt başlıklar altında sunulmuştur.

2.1. Birinci Alt Probleme İlişkin Bulgular:

Türkçe ders kitaplarında her sınıf seviyesinde sekiz tema bulunmaktadır. Temalarda ise serbest okuma metinleri hariç olmak üzere dört adet metin yer almaktadır. Metinlerden en az bir tanesinin şiir olması ve bir tanesinin de dinleme metni olarak yer alması zorunludur. Bu

bakımdan bir sınıf seviyesindeki otuz iki adet metinden en az sekiz adedi şiir olarak kendisine yer bulmaktadır. Dinleme metinleri de araştırma kapsamında metin türüne göre değerlendirmeye alınmıştır. Sınıf seviyelerine göre kitaplarda yer alan metin türlerine ait bulgular aşağıdaki gibidir:

Tablo 2: Türkçe Ders Kitaplarında Yer Alan Bilgilendirici Metin Türlerinin Sayı ve Oranları

Sınıf Seviyesi	Bilgilendirici Metin Sayısı	Bilgilendirici Metin Oranı
5. Sınıf	10	%31,25
6. Sınıf	6	%18,75
7. Sınıf	9	%28,12
8. Sınıf	9	%28,12

Türkçe ders kitaplarında yer alan bilgilendirici metin türlerinin dağılımını gösteren tablo incelendiğinde oranların birbirine benzer şekilde dağılım gösterdiği dikkat çekmektedir. 6. sınıf Türkçe ders kitabından bilgilendirici metin sayısının düşük olması ile diğer sınıf seviyeleri için hazırlanmış kitaplardan farklı bir dağılıma sahip olduğu tespit edilmiştir.

Türkçe ders kitaplarında yer alan bilgilendirici metinlerin temalara göre dağılımı incelendiğinde ise aşağıdaki tabloda yer alan verilere ulaşılmaktadır:

Tablo 3: Türkçe Ders Kitaplarında Yer Alan Bilgilendirici Metinlerin Temalara Göre Dağılımı

	5. Sınıf Türkçe Ders Kitabı	6. Sınıf Türkçe Ders Kitabı	7. Sınıf Türkçe Ders Kitabı	8. Sınıf Türkçe Ders Kitabı
1.Tema	Birey ve Toplum	Doğa ve Evren	Erdemler	Erdemler
Bilgilendirici Metin Sayısı	2	1	-	1
2.Tema	Millî Mücadele ve Atatürk	Millî Mücadele ve Atatürk	Millî Mücadele ve Atatürk	Millî Mücadele ve Atatürk
Bilgilendirici Metin Sayısı	-	-	-	1
3.Tema	Doğa ve Evren	Çocuk Dünyası	Duygular	Bilim ve Teknoloji
Bilgilendirici Metin Sayısı	-	1	1	3
4.Tema	Millî Kültürümüz	Erdemler	Millî Kültürümüz	Birey ve Toplum
Bilgilendirici Metin Sayısı	1	1	1	1
5.Tema	Vatandaşlık	Millî Kültürümüz	Doğa ve Evren	Zaman ve Mekan
Bilgilendirici Metin Sayısı	-	1	1	-
6.Tema	Sağlık ve Spor	Bilim ve Teknoloji	Sanat	Millî Kültürümüz
Bilgilendirici Metin Sayısı	1	1	2	1
7.Tema	Erdemler	Sanat	Kişisel Gelişim	Doğa ve Evren
Bilgilendirici Metin Sayısı	1	1	2	1
8. Tema	Bilim ve Teknoloji	Vatandaşlık	Bilim ve Teknoloji	Vatandaşlık
Bilgilendirici Metin Sayısı	4	-	2	1

Ders kitapları incelendiğinde bazı temalarda bir sınıf seviyesinde bilgilendirici metin türlerine yer verilirken diğer sınıf seviyesinde aynı temada bilgilendirici metin türüne yer verilmediği görülmüştür. Bununla birlikte “Bilim ve Teknoloji” temasında 6. sınıf seviyesi dışarıda tutulursa fazla sayıda bilgilendirici metin türünde metinlerin yer bulduğu tespit edilmiştir. Bilim ve teknolojik bilgiler içerdiği için bu temada şiir veya öyküleyici metin türünün fazla tercih edilmediği düşünülebilir. Genel olarak ele alındığında eğitim öğretim yılının ikinci döneminde işlenecek metinlerde bilgilendirici metin türlerine yer verildiği görülmektedir.

2.2. İkinci Alt Probleme İlişkin Bulgular:

Ders kitaplarında anlatım biçimlerinin ne şekilde dağıldığına ilişkin yapılan incelemelerde metinlerde ağırlıklı olarak bulunan anlatım biçimlerinin dağılımını gösterir tablo aşağıdaki gibidir:

Tablo 4: Türkçe Ders Kitaplarında Yer Alan Metinlerdeki Anlatım Biçimlerinin Dağılımı

Türkçe Ders Kitabı	Bilgilendirici Metin Sayısı	Anlatım Biçimleri
5. Sınıf Türkçe Ders Kitabı	10	7 Açıklayıcı, 3 Açıklayıcı ve Öyküleyici
6. Sınıf Türkçe Ders Kitabı	6	3 Açıklayıcı ve Öyküleyici, 1 Tartışmacı, 1 Açıklayıcı, 1 Öyküleyici
7. Sınıf Türkçe Ders Kitabı	9	5 Açıklayıcı, 1 Tartışmacı, 1 Öyküleyici, 1 Açıklayıcı ve Tartışmacı, 1 Öyküleyici ve Açıklayıcı
8. Sınıf Türkçe Ders Kitabı	9	6 Açıklayıcı, 3 Tartışmacı

Tablo 4 incelendiğinde açıklayıcı anlatım biçiminde oluşturulan metinlerin diğer anlatım biçimleri ile oluşturulmuş metinlere göre daha fazla oranda ders kitaplarında yer bulduğu söylenebilir. Açıklayıcı anlatım biçiminin kullanılması ile birlikte bazı metinlerde öyküleyici ve tartışmacı anlatım biçimleri ile bir arada kullanıldığı da gözlenmektedir. Metinler incelendiğinde büyük oranda bir anlatım biçiminin kullanıldığı metinler olduğu gibi metnin başında farklı ilerleyen bölümlerinde farklı anlatım biçimlerinin tercih edildiği de görülmüştür.

Bilgilendirici metinlerde genellikle bir olay, olgu veya durumun açıklanması tercih edildiği için açıklayıcı anlatım biçiminin diğer anlatım biçimlerine göre daha fazla kullanıldığı söylenebilir. Bununla beraber deneme tarzı metinlerde tartışmacı anlatım biçimi kullanılmıştır. Sınıf seviyelerine ve ders kitabının kendisine göre tercih edilen anlatım biçimlerinin dağılımına bakıldığında sistematik bir dağılımdan söz edilemeyeceği anlaşılmaktadır. Bu duruma sebep olarak farklı yayınevlerinin ders kitaplarının hazırlanmasında görev üstlenmeleri düşünülebilir.

Metinlerden bazıları içerikleri yönünden ele alındığında anlatım biçimleri örneklendirilecek olunursa 5. sınıf kitabında “Hoşça Kalın, Güle Güle” adlı metinde yazar öyküleyici bir tarzda gözlemlerini aktarmaktadır. Günlük hayat içerisinde hatalı biçimde kullanılan kalıp sözlerden duyduğu rahatsızlığı ifade eden yazar, bu ifadelerin doğru biçimlerinin nasıl olması gerektiğini açıklamaktadır.

Bununla birlikte “Sağlık ve Spor” teması altında yer alan bilgilendirici metin olan “Spor ve Bedenimiz” adlı metinde ise öyküleyici bir anlatım tercih edilmeden sporun faydaları ile ilgili bilgiler verilmiştir.

Özellikle “Bilim ve Teknoloji” teması altındaki metinlerde bilgilendirici metinlerin çoğunlukta olduğu gözlenmektedir. Bu temada yer alan metinlerde de açıklayıcı anlatım tarzının ağır bastığı ifade edilebilir. Özellikle teknolojik gelişmelerle ilgili açıklamalar, bilinmeyen kavramların açıklanması tercih edilmektedir. Teknolojik gelişmeler içerisinde ise dijital gelişmeler ve genel ağ hakkındaki bilgiler dikkat çekmektedir. Bilişim teknolojisinin insanların biyolojik, psikolojik ve sosyolojik yönlerden hayatlarına etkilerinden bahsedilmektedir. Bu metinlere örnek olarak 5. sınıf ders kitabında “Sosyal Medya Psikolojimizi Nasıl Etkiliyor?” ve 7. sınıf ders kitabında “Elimizin Altındaki Dünya” adlı metinler ile 8. sınıf ders kitabındaki “Gündelik Hayatımızda E-Hastalıklar” adlı metinler gösterilebilir. Bu metinlerde açıklayıcı anlatım biçimi ağır basmaktadır.

Açıklayıcı anlatımın yanında daha önce de belirtildiği gibi deneme türü metinlerde tartışmacı anlatım biçimi de tercih edilmektedir. 7. sınıf ders kitabında yer alan “Yıkmak Kolay” adlı metinde tartışmacı anlatım biçiminin örneğini görmek mümkündür. Bu metinde yazar bir eser meydana getirmekte emeğin ve özverinin gerekliliğini böylelikle yapmanın yıkmaya göre daha zor olduğunu ifade etmektedir. Bu ifade ile birlikte yıkmamanın da kolay ancak; faydasız bir şey olduğunu okuyucuya ikna çabasındadır.

İncelenen kitaplarda, bilgilendirici metinlerde betimleyici anlatım biçiminin tamamen hakim olduğu herhangi bir metne rastlanamamıştır. Betimleyici unsurların, bilgilendirici metinlerde kendisine yer bulamaması incelenen metinlerde herhangi bir kurgu veya olay yazısının bulunmaması ile açıklanabilir.

2.3. Üçüncü Alt Probleme İlişkin Bulgular:

OECD 2030 Eğitimin Geleceği Pusulası’na göre Türkçe ders kitaplarında yer alan bilgilendirici metinlerde kullanılan bilgi türleri incelendiğinde ise aşağıdaki tabloda yer alan bulgulara ulaşılmaktadır:

Tablo 5: Türkçe Ders Kitaplarındaki Bilgilendirici Metinlerde Kullanılan Bilgi Türleri

Türkçe Ders Kitabı	Bilgi Türü Kullanımı
<i>5. Sınıf Türkçe Ders Kitabı</i>	5 Disipliner, 2 Prosedürel, 1 Disiplinlerarası, 1 Disipliner ve Disiplinlerarası, 1 Disipliner ve Epistemik
<i>6. Sınıf Türkçe Ders Kitabı</i>	3 Disipliner, 2 Disipliner ve Disiplinlerarası, 1 Disipliner ve Prosedürel
<i>7. Sınıf Türkçe Ders Kitabı</i>	6 Disipliner, 2 Disipliner ve Disiplinlerarası, 1 Disipliner ve Epistemik
<i>8. Sınıf Türkçe Ders Kitabı</i>	2 Disipliner, 2 Disiplinlerarası, 2 Prosedürel, 2 Disipliner ve Disiplinlerarası, 1 Disipliner ve Prosedürel

Tablo incelendiğinde disiplinler bilgi türünün diğer bilgi türlerine göre ağırlıklı olarak kullanıldığı dikkat çekmektedir. Açıklayıcı anlatım tarzının bilgilendirici metinlerde yoğun olarak kullanıldığının tespiti ile paralel olarak kitaplarda yer alan bilgilendirici metinlerde genellikle bir olay, olgu veya durumun açıklanmasında bir disiplin hakkında bilgi paylaşımında bulunduğu düşünülebilir. Bununla birlikte disiplinlerarası bilgi türünün kullanıldığı bütün metinlerde disiplinler bilginin de kullanımı tespit edilmiştir. Bu durum bir disiplin hakkında bilgi

verildikten sonra diğer disiplinler hakkında bilgi verilmesi böylelikle bilgi transferinin hedeflendiği düşünülebilir. Disipliner ve disiplinlerarası bilgi türü dışında kalan Epistemik bilgi ve Prosedürel bilgi türlerinin de nispeten daha sınırlı oranda metinlerde yer aldığı tespit edilmiştir. Sınıf seviyesinin ilerlemesi ile birlikte farklı bilgi türlerinin kullanımı gibi bir durumun gözlemlenmediği dikkat çekmektedir.

5. sınıf kitabında “Bilim ve Teknoloji” teması altında yer alan “Akıllı Ulaşım Sistemleri” adlı metinde ulaşım ve ulaşım araçları ile ilgili bilgiler verilmiştir. Ulaşımın tanımından ve ulaşım araçlarının özelliklerinden bahsedilen bu metinde disiplinler bilginin ağırlıklı olarak ele alındığı görülmektedir.

Ulaşımın beklenen, kaliteli ve düşük maliyetli olmasıdır. Kalite denildiği zaman vaktinde erişilebilir, zaman tasarrufu sağlayan veya zaman kaybını engelleyen bir sistem aklı gelir. Bu sistemin oluşabilmesi için ilk önce bilgiye erişebilmek, bilgi sahibi olmak gerekir. Sürücülerin, yolcuların yük ve yolcu trafiğini yönetme ve yönlendirme konumunda olan kişi ve kurumların hepsinin, ulaşımı ilgilendiren her türlü güncel bilgiye anında erişebilmeleri ve bu bilgilerden zahmetsizce yararlanabilmeleri gerekir. Ulaşım sisteminin kendisi rahat, emniyetli, hızlı, seri bir şekilde ulaşımı sağlamalıdır. Ulaşım sistemleri arasında transfer kolaylığı olabilmelidir. Ulaşım sistemlerinde insana düşen yükü hafifletmek için bilişim imkânlarından yararlanmak yani bilgisayar sistemlerine yaptırılacak iletişim ve hesaplama işlerinin yükünü insanın omuzlarından kaldırmak gerekir. İşte, akıllı ulaşım sistemleri, bütün bunları sağlayabilmek için geliştirilen ve uygulanan teknolojilerdir. Akıllı ulaşım sistemleri, sürücü-araç, araç-yolcu, araç-araç, araç-altyapı, uydu-altyapı, uydu-araç, yolcu ve sürücü-uydu sistemlerinin birçok bileşkeninden meydana gelen bir sistemdir (5. Sınıf Türkçe Ders Kitabı, s. 232).

Disipliner bilgi türü açıklayıcı anlatım tarzının kullanıldığı metinlerde sıklıkla tercih edilen bir bilgi türü olarak dikkat çekmektedir. Bununla birlikte 7. sınıf kitabında “Sanat” teması altında yer alan “Anadolu Davulu” adlı metinde kendi içerisinde disiplinler bilgileriyle birlikte davulun kültür, edebiyat ve askeri alanlarda farklı amaçlarla kullanıldığı ifade edilerek disiplinlerarası bilgi türü örnekleri verilmiştir.

Bilirsiniz, Anadolu’da bir de ramazan davulu vardır. Sahur yemeğine kaldırıır. Anadolu insanı düşünüp taşınmış, bir insanı tatlı uykusundan nasıl uyandırırız diye. O günlerde çalar saat yok. Kapıyı tokmakla dövmek de hoş değil. Tok bir sesle uyandırmak, uyandıktan sonra da eğlendirmek daha uygun demişler ve davulcuya bu görevi vermişler (7. Sınıf Türkçe Ders Kitabı, s. 165).

Genel olarak disiplinler ve disiplinlerarası bilgi türünün kitaplarda oldukça fazla yer tuttuğunu söylemek mümkünken epistemik ve prosedürel bilginin az sayıda yer aldığı da söylenebilir. 7. sınıf kitabında yer alan “Bilim ve Teknoloji” teması altında “Isıklık Haberleşenler” adlı metinde ısıklık çalma ve ifade ettikleri hakkında epistemik bilgiler verilmektedir. Yine 5. sınıf kitabında “Bilim ve Teknoloji” teması altında yer alan “Barkod” adlı metinde epistemik bilgi örneklerine yer verilmiştir.

Kuşköy’de kullanılan dil “ısıklık dili” olarak adlandırılıyor. Bölgede yüzlerce yıldır konuşulduğu bilinen kuş dilinde, Türk alfabesindeki “i, ö, o, f, k, ç” sesleri çıkarılabiliyor. Bu seslerle heceler de oluşturulabiliyor. “Göç, çoç, foç, iç” gibi. Bu hecelerin bir araya getirilmeleriyle de Türkçe sözcüklere benzeyen sesler

çıkarılabiliyor. Bu nedenle kuş dili, Türkçe sözcüklerin ıslıkla anlatıldığı bir dil olarak kabul ediliyor (7. Sınıf Türkçe Ders Kitabı, s. 251).

Prosedürel bilgi türü ise nispeten epistemik bilgi türüne göre fazlaca kendisine yer bulabilmiştir. Bir işin yapılması veya bir ürünün meydana getirilmesi süreçlerindeki gerekliliklerin ifade edildiği metinlerde prosedürel bilgi türüne ilişkin örneklere rastlamak mümkündür. 5. sınıf ders kitabında “Birey ve Toplum” teması altında yer alan “Hoşça Kalın, Güle Güle” adlı metinde dilimizde yer alan kalıplaşmış sözlerin kullanım yeri ve zamanına ilişkin prosedürel bilgi türüne yer verilirken 8. sınıf ders kitabında yer alan “Vatandaşlık” teması altındaki “Zeytinyağı Üretimi” adlı metinde zeytinyağının üretim süreçlerinde yapılanlara ilişkin prosedürel bilgiler bulunmaktadır. Prosedürel bilgi türüne değişik sınıf seviyelerinde yer verilmiştir.

Zeytin yağı üretiminin ilk aşamasını zeytinin toplanması oluşturuyor. Zeytinlerdeki çalışma titizlik gerektirir. Ağaç dallarına zarar vermeden çalışılmalıdır. Olgunlaşan zeytinler elle süpürülerek ağacın altındaki örtüye düşürülür. Tarak biçimindeki makineler zeytin toplamayı kolaylaştırıyor. Sallanan parça dalların arasına sokulduğunda zeytinlerin dökülmesini sağlıyor. Makine bu işlemi yumuşak bir şekilde yaptığı için dallara da zarar vermez. Örtünün üzerine düşen zeytinler sofralık ve yağlık olarak ayrılır (8. Sınıf Türkçe Ders Kitabı, Dinleme Metni, 1:23 – 1:54).

3. Sonuç, Tartışma ve Öneriler:

Alan yazınında anlatım biçimleri ile ilgili çalışmalar kısıtlı durumdadır. Yapılan çalışmalarda genellikle Türkçe eğitiminde anlatım biçimlerinin kullanımı ve öğrencilerin bu anlatım biçimlerini kavraması ve kullanmalarına ilişkin incelemeler üzerinde durulmuştur. Alanyazında Türkçe ders kitaplarındaki metin türleri ve anlatım biçimleri ile ilgili çalışmalar ele alındığında Akyol (2008) ders kitaplarındaki metin yapılarını ve öğretim açısından analizlerini yaptığı çalışmasında 1 - 5. sınıf seviyelerindeki Türkçe ders kitaplarındaki metinlerin dağılımının türlerine uygun olup olmadığı, metin yapılarının tür, içerik, anlatım ve etkinlikler açısından program kazanımlarıyla örtüşüp örtüşmediğini incelemiştir. Elde edilen bulgulara göre bilgi verici metinler programda “tanımlama, karşılaştırma – kıyaslama, neden – sonuç, sıralama ve problem çözme” gibi özelliklere dayalı metinler olarak tasnif edilirken kitaplarda buna uyulmadığı tespit edilmiştir. Metinlerin mesaj vermekten yoksun, anlatım ve dil olarak sorunlara sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Yine Solak ve Yaylı'nın (2009) Türkçe ders kitaplarını metin türleri açısından inceledikleri çalışmalarında yayınevlerinin metin türlerini dağıtırken özenli davranmadığı ve türlerin kitaplarda dengeli dağıtılmadığı tespit edilmiştir. Bu sonuç yapılan çalışma ile benzerlik göstermektedir. Bu çalışmada da türlerin dağıtımında ve anlatım biçimlerinin kullanımında sistemli bir dağılımın gözlenememesi ile açıklanabilir. Alyılmaz (2010) Türkçe öğretimin sorunları ile ilgili çalışmasında farklı sınıf seviyelerinde ve farklı illerde değişik yayınevlerinin ders kitaplarının kullanıldığını ve bu durumun bütünlük sağlanmasına, sistemli bir şekilde öğretimin gerçekleşmesine mâni olduğunu ifade etmiştir.

Bu çalışmada bilgilendirici metin türlerinde kullanılan anlatım biçimleri ve bilgi türlerinin durumu tespit edilmeye çalışılmıştır. Elde edilen bulgulara göre 6. sınıf ders kitabı hariç diğer kitaplarda öyküleyici ve bilgilendirici metin türü dağılımlarında denklik gözlemlenmiştir. Her temada şiir bulunması zorunluluğu dolayısıyla bilgilendirici metin türündeki metin sayısının yeterli olduğu söylenebilir. Bununla birlikte bilgilendirici metinlerin içeriği ve araştırmanın bir diğer boyutu olan bilgi türlerinin kullanımı da önemlidir. Kolaç (2009)

çalışmasında Türkçe ders kitaplarındaki metinleri türler açısından incelemiştir. Çalışmada elde edilen bulgulara göre bilgilendirici metinlerde genellikle tanım yapmaya ve yapılan tanımları açıklamaya yönelimin olduğu tespit edilmiştir. Bu çalışmanın bulguları da araştırma ile benzerlik taşımaktadır. Bu çalışmada da bilgilendirici metin türlerinde en fazla açıklayıcı anlatım biçiminin kullanıldığı bulgusu elde edilmiştir.

Araştırmanın bir diğer alt problemine ilişkin olarak bilgi türlerinin ders kitaplarındaki bilgilendirici metinlerdeki durumu incelenmiştir. Elde edilen bulgulara göre bilgi türlerinin Türkçe ders kitaplarındaki dağılımında belirli bir sistematığın gözetilmediği sonucuna ulaşılmıştır. Sallabaş ve Yılmaz'ın (2020) çalışmasında Türkçe ders kitaplarındaki metin altı sorularının yenilenmiş Bloom Taksonomisi'ne göre incelenmesi yapılmıştır. Elde edilen sonuçlara göre taksonomide yer alan beceri düzeylerine göre soruların dengeli bir şekilde dağıtılmadığı tespit edilmiştir. Bu çalışma da yapılan mevcut araştırma ile benzerlik göstermektedir. Yine Mutlu, Süğümlü ve Çinpolat (2019) çalışmasında Türkçe Dersi Öğretim Programı (2018) temelinde hazırlanan Türkçe ders kitaplarının durumu ile ilgili Türkçe öğretmenlerinin görüşlerini inceledikleri çalışmalarda metin türleri ile ilgili olarak öğretmenlerin metin tür çeşitliliğinin azlığı ve öğrencilerin metin türleri ile ilgili yetersiz bilgi düzeyinde olduklarını ifade ettikleri sonucuna ulaşılmıştır. Yapılan araştırma ile alanyazındaki çalışmaların en fazla benzer özelliklerinin metin türleri ve bilgi türlerinin dağılımında sistemli bir şekilde yaklaşılmaması olduğu dikkat çekmektedir. Direkçi, Akbulut ve Şimşek (2019) çalışmalarında ise Türkçe Dersi Öğretim Programı ve Türkçe ders kitaplarında dijital okuryazarlıkla ilgili kazanım ve etkinliklerin dil becerilerine göre dağılımlarını incelemiştir. Elde edilen bulgulara göre öğretim programında dijital okuryazarlıkla ilgili kazanımların sınıf seviyelerine göre dengeli bir dağılım gösterirken dil becerilerine göre dengeli bir dağılım göstermediği, dinleme becerileri ile ilgili dijital okuryazarlık ile ilgili kazanım bulunmadığı tespit edilmiştir. Kitaplarda da aynı şekilde dinleme becerilerine yönelik dijital okuryazarlıkla ilgili etkinliğin olmadığı bazı etkinliklerin ilgili sınıf seviyelerinin altında veya üstünde olduğu ve üretkenliğe öğrencileri sevk etmediği sonucuna ulaşılmıştır. Ele alınan metin türü, bilgi türü, anlatım biçimi gibi değişkenlere bakıldığında yapılan araştırmanın alanyazındaki araştırmalar ile en çok hazırlanan Türkçe ders kitaplarında dengeli dağılımın olmaması yönünden örtüştüğü gözlenmektedir.

Bilgilendirici metinlerde bir olay anlatımından çok bir durum, varlık veya olgu hakkında bilgi verilmesi amaçlandığından bilgi türünün de önemi ortaya çıkmaktadır. Öğrencilerin ilgilerini çekici ve hedef kazanımlara ulaşılması için içinde bulunulan dönemin özelliklerine uygun bilgilerin metinlerin içeriğinde bulunması önem arz etmektedir. OECD 2030 Eğitim Geleceği Pusulası adlı çalışmada bilgi türleri başlığı altında yer alan disiplinler, disiplinlerarası, epistemik ve prosedürel bilgi türlerinin ders kitaplarında uygun oranlarda bulunması önemlidir. Ders kitapları incelendiğinde bilgi türü olarak en fazla disiplinler bilgi türüne yer verildiği tespit edilmiştir. Disiplinler bilginin işlendiği metinlerin bir kısmında farklı disiplinler ile ilgili bilgiler de verildiğinden disiplinler ve disiplinler arası bilgiler bir arada bulunmaktadır. Özellikle açıklayıcı anlatım tarzının kullanıldığı metinlerde disiplinler ve disiplinlerarası bilgi türü kullanılmıştır. Bir alan ile ilgili derinlemesine bilginin verildiği ve alanın uzmanının düşünce biçimine ilişkin bilgiler veren bilgi türü olan epistemik bilgi ders kitaplarında kendisine en az yer verilirken bir işin yapılması ya da bir ürünün meydana getirilmesi süreçlerindeki gereklilikleri içeren bilgi türü olan prosedürel bilgi türüne de yine en fazla açıklayıcı anlatım biçiminde yazılmış olan metinlerde yer verilmiştir. Türkçe ders kitaplarında yer alan

bilgilendirici metinler seçilirken farklı bilgi türlerini içeren metinlerden yararlanılması önerilmektedir.

Ders kitapları günümüzde hala eğitim ortamlarında en fazla kullanılan öğretim materyali olma özelliğine sahiptir. Türkçe dersinde de metin temelli bir öğretim gerçekleştirilmektedir. Türkçe ders kitaplarında bulunan metinlerin ve bu metinlerden yola çıkılarak gerçekleştirilen etkinliklerin seçiminde özenli bir çalışma yapılması istendik hedeflere ulaşmak için çok önemlidir.

Bilgilendirici metinlerde en fazla açıklayıcı anlatım biçimi tercih edilmiştir. Bilgilendirici metinlerde diğer anlatım biçimlerinin de bulunması doğal olarak karşılanmış ve tespit edilmiş bulunurken metinde yoğunlukla hissedilen anlatım biçimine ait ibareler kodlanmıştır. Açıklayıcı anlatım türü öğrenciler tarafından bilinmeyen ancak öğrencilerin ilgilerini çeken bir konu ile ilgili metinlerde etkili olmakta iken alışılmış ve genel olarak bilinen konuları içeren bilgilendirici metinlerde öğrenci dikkatinin olumsuz etkilenmesine sebep olmaktadır. Bu nedenle bilgilendirici metin seçiminde farklı anlatım biçimlerinin kullanılması önerilmektedir.

Bu çalışmada ders kitabı hazırlayanlara önerilerde bulunulurken öğretim süreçlerinde öğretmenlerin seçtikleri okuma veya dinleme metinlerinde bilgilendirici metin türü ile yazılmış eserde anlatım biçimleri ve bilgi türlerini de dikkate almaları tavsiye edilmektedir. Farklı anlatım biçimleri ve farklı bilgi türleri ile karşılaşma imkânı bulan öğrencilerin dil ve düşünme becerilerinin de gelişimine katkı sağlanacağı düşünülmektedir.

Kaynaklar

- Akyol, H. (2008). *Ders kitaplarındaki metin yapıları ve öğretim açısından analizleri*. VII. Ulusal Sınıf Öğretmenliği Eğitimi Sempozyumu Bildirileri 02-04 Mayıs içinde (s. 712-717). Çanakkale: Onsekiz Mart Üniversitesi.
- Alyılmaz, C. (2010). Türkçe öğretiminin sorunları. *Turkish Studies*, 5(3), 728-749.
- Akbayır, S. (2011). *Yazılı anlatım: nasıl yazabilirim?*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Beyreli, L., Çetindağ, Z. ve Celepoğlu, A. (2010). *Yazılı ve sözlü anlatım*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Çapraz Baran, Ş. ve Diren, E. (2020). *Türkçe 5. sınıf ders kitabı*. Ankara: Anıtepe Yayıncılık.
- Demirel, T. (2020). *Türkçe 6. sınıf ders kitabı*. Ankara: Ekoyay.
- Direkçi, B., Akbulut, S. ve Şimşek, B. (2019). Türkçe dersi öğretim programı (2018) ve ortaokul Türkçe ders kitaplarının dijital okuryazarlık becerileri bağlamında incelenmesi. *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, 7(16), 797-813.
- Erkal, H. ve Erkal, M. (2019). *Türkçe ders kitabı 7. sınıf*. Ankara: Özgün.
- Eselioglu, E., Set, S. ve Yücel, A. (2020). *Türkçe 8. sınıf ders kitabı*. Ankara: MEB.
- Göçer, A. (2019). *Yazma eğitimi*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Günay, V. D. (2001). *Metin bilgisi*. İstanbul: Multilingual Yayınları.
- Hamzadayı, E. (2019). Yazılı anlatım biçimleri. N. Bayat (Ed.), *Yazma ve Eğitimi* içinde (s. 249-274). Ankara: Anı Yayınları.
- Kantemir, E. (1995). *Yazılı ve sözlü anlatım*. Ankara: Engin Yayınevi.

- Karadağ, Ö. (2003). Türkçe eğitiminde anlatım tarzları. *Türklük Bilimi Araştırmaları*, 13, 79.
- Karasar, N. (2006). *Bilimsel araştırma yöntemi*. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Karatay, H. (2014). *Okuma eğitimi kuram ve uygulama*. Ankara: Pegem Akademi.
- Karatay, H. (2007). *İlköğretim Türkçe öğretmeni adaylarının okuduğunu anlama becerileri üzerine alan araştırması*. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Kolaç, E. (2009). İlköğretim Türkçe ders kitaplarında yer alan metinlerin tür açısından değerlendirilmesi. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 6(1), 594-626.
- MEB (2019). *Türkçe dersi öğretim programı*.
- Merriam, S. B. (2013). *Nitel araştırma: desen ve uygulama için bir rehber* (3. Baskıdan Çeviri, Çeviri Editörü: S. Turan). Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Miles, M. B. & Huberman, A. M. (1994). *Qualitative data analysis: An expanded Sourcebook*. (2nd ed). Thousand Oaks, CA: Sage.
- Mutlu, H. H. , Sügümlü, Ü. ve Çinpolat, E. (2019). Türkçe dersi öğretim programı (2018) temelinde hazırlanan ortaokul Türkçe ders kitaplarının öğretmen görüşleriyle değerlendirilmesi. *Millî Eğitim Dergisi*, 48(224), 101-121.
- OECD (2018). OECD learning compass 2030. https://www.oecd.org/education/2030/project/teaching-and-learning/learning/learning-compass-2030/OECD_Learning_Compass_2030_concept_note.pdf (12.08.2021) tarihinde erişilmiştir.
- Okur, A. (2020). Türkçe ders kitaplarındaki metinlerin türsel özellikleri. (ed. H. Ülper), *Türkçe Ders Kitabı Çözümlemeleri* içinde (s. 117-141). Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Solak, M. ve Yaylı, D.(2009). İlköğretim ikinci kademe Türkçe ders kitaplarının türler açısından incelenmesi. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*. 2(9), 444 - 453
- Tansel, F. A. (1987). *İyi ve doğru yazma usulleri III*. İstanbul: Kubbealtı Neşriyat.
- Yenen Avcı, Y. (2019). 8. sınıf öğrencilerinin yazılı anlatım becerilerinde yer verdiği anlatım teknikleri ile düşünceyi geliştirme yolları. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 11(29), 316-326.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2018). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Extended Abstract

Introduction

Although different materials have started to be used in educational environments with the developments in science and technology, textbooks are still the most widely used basic teaching materials in Turkish lessons. There are themes in the textbooks based on the curriculum put into practice by the Ministry of National Education (MEB) and texts suitable for these themes. In Turkish textbooks, there are informative and narrative text types and poems under themes suitable for the curriculum prepared by the Ministry. These texts in the books are expected to

reflect the characteristics of their genres in the best way possible. Text types give their message to the reader or listener in different ways.

Expression formats; can be discussed under four headings as narrative, descriptive, explanatory, and argumentative narration. Narrative narration is a form of narration in which an event or situation is given in cause-effect relationships, and is conveyed through time-space and figure. Descriptive narration; is a form of expression in which the features of entities or phenomena are tried to be visualized in the eyes of the reader or listener, and a picture is drawn with words. Explanatory narration; is a form of expression made for the reader or listener to understand the important parts of a concept, a situation, or an idea. In this form of expression, information and illumination come to the fore. Argumentative expression, on the other hand, is a form of expression in which an emotion or thought is compared to persuade the reader or listener. It is important to give examples in this form of expression.

It can be thought that the determination of such new understanding and goals in Turkey is due to the work of organizations that emphasize the cooperation of education and economy on a global scale. The Organization for Economic Co-operation and Development (OECD) measures students' reading skills, math skills, and science skills through exams called the Program for International Student Assessment (PISA) around the world. In addition, it can be thought that this formation, which came together for economic purposes, provides data on the type of individual needed for the business world of the future and the qualifications that this individual should have.

In the OECD 2030 Future of Education Compass (2018), the headings of knowledge, skills, and values are included, and some explanations are made about what knowledge, skills, and values should be expected of students in the future. OECD Learning, a product of the OECD Future of Education and Skills 2030 project. Its basis states that there are four different types of knowledge: disciplinary, interdisciplinary, epistemic, and procedural. Disciplinary information includes subject-specific concepts and detailed content. Like math and language. Interdisciplinary knowledge includes the relationship of a concept or content to other disciplines and concepts. Epistemic knowledge is understanding how experts and practitioners in disciplines work and think. This knowledge helps students set a purpose for learning. It helps them understand applications to improve their knowledge. Procedural knowledge includes understanding how to do something, understanding what the various steps and actions are to achieve the goal. While some procedural information is subject-based, some are transferable information between subjects (OECD, 2018).

Based on that situation the research, answers to the following questions were sought:

- 1) What is the ratio of informative text types among the texts in Turkish textbooks?
- 2) Which form of expression or forms of expression are used in the informative texts in Turkish textbooks?
- 3) Which of the information types in the OECD 2030 Future of Education Compass (2018) were used in the informative texts in the Turkish textbooks?

Method

This study is a case study designed with a qualitative research method. In this study, the forms of expression used in the informative texts in the Turkish textbooks taught in secondary schools in the 2020-2021 academic year and which or which of the information types in the

OECD 2030 Future of Education Compass (2018) are used. The data of the research were collected by the document analysis method. Descriptive analysis was used to analyze the data. The reason for using the descriptive analysis method is that the themes (forms of expression, types of information) to which the codes will be associated are ready before the research.

Findings

According to the findings related to the first sub-problem of the research, it was determined that the informative texts showed a balanced distribution in the books at all grade levels, excluding the 6th-grade Turkish textbook. When the textbooks were examined, it was seen that while some themes included informative text type at one grade level, informative text type was not included in the same theme at the other grade level. However, it has been determined that informative text types are used relatively more in the Science and Technology theme (except for the 6th-grade Turkish textbook).

According to the findings related to the second sub-problem of the research, it was determined that the explanatory style of expression was used more than the other forms of expression. While there are texts in which one expression style is used, there are also texts where more than one expression style is used together. It is understood that informative texts in textbooks generally aim to give information. For this reason, it is thought that the most preferred form of expression is explanatory narration. On the other hand, it has been observed that the argumentative form of expression is used in thought writings.

According to the findings obtained according to the third sub-problem of the research, which questions the status of information types in the informative texts in Turkish textbooks in the OECD 2030 Future of Education Compass (2018), it has been determined that the most used type of information in textbooks is disciplinary knowledge. In the second sub-problem, it is possible to reach the idea that disciplinary knowledge is used in the explanations made in the texts in parallel with the explanatory expression being the most common form of expression.

In an informative text, texts in which more than one type of information is used together, as well as the intensity of one type of information, were encountered. It has been found that disciplinary information is also included in the texts written with the type of interdisciplinary knowledge. This situation may suggest that after giving information about one discipline, information about the other discipline is aimed so that knowledge transfer is aimed.

It has been determined that there is no systematic approach in the selection of text types and the distribution of the types of expression in the texts and the types of information used. This situation has also been observed in similar studies in the literature (Akyol, 2008; Solak & Yaylı, 2009; Sallabaş & Yılmaz, 2020; Mutlu, Söğümlü & Çinpolat, 2019; Direkçi, Akbulut & Şimşek, 2019). As stated in the study of Alyılmaz (2010), the reasons for the unsystematic in distributions can be cited as the fact that they are books prepared by different publishers.

